

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: CENT ANYS DE VIDA ACADÈMICA

M. TERESA MATAS I BLANXART
Amics de l'Art Romànic
Institut d'Estudis Catalans

RESUM

L'Institut d'Estudis Catalans fou creat el 16 de juny de 1907. El fundador polític, Enric Prat de la Riba (1870-1917), i l'intel·lectual, Antoni Rubió i Lluch (1856-1937), van assolir la fundació d'una institució que havia de ser l'instrument per posar fi a un moment de crisi de la nostra cultura. Actualment, l'Institut d'Estudis Catalans té cinc seccions: la Històrico-Arqueològica (1907), la Filològica (1911), la de Filosofia i Ciències Socials (1968), la de Ciències Biològiques (1989) i la de Ciències i Tecnologia (1989), les quals acullen un total de vint-i-sis societats filials que investiguen diferents matèries d'humanitats i ciències. Els Amics de l'Art Romànic, com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans, fou creada el 1977 a iniciativa del doctor Joan Ainaud de Lasarte i té com a finalitat principal la recerca i divulgació científica de la història, arquitectura i arqueologia del món altmedieval i en general de la cultura romànica i gòtica catalana.

PARAULES CLAU: Institut d'Estudis Catalans, fundació, cultura catalana, seccions, filials, Amics de l'Art Romànic.

ABSTRACT

L'Institut d'Estudis Catalans was founded on June 16th, 1907. Its political founder, Enric Prat de la Riba (1870-1917), and its intellectual one, Antoni Rubió i Lluch (1856-1937), created one institution meant to be the way to end the crisis period of Catalan culture. Nowadays, the Institut d'Estudis Catalans has five sections: History and Archaeology (1907), Philological (1911), Philosophy and Social Sciences (1968), Biological Sciences (1989) and Science and Technology (1989), which are formed by twenty-six affiliated societies that research in different fields of humanities and sciences. Amics de l'Art Romànic was created in 1977 by means of Professor Joan Ainaud de Lasarte and its main aim is the scientific research and divulgation of histo-

ry, architecture and archaeology of the Middle Ages, specially Romanesque and Gothic Catalan culture.

KEY WORDS: Institut d'Estudis Catalans, foundation, Catalan culture, sections, affiliated societies, Amics de l'Art Romànic.

Amb motiu del centenari de l'Institut d'Estudis Catalans, els Amics de l'Art Romànic, societat científica filial d'aquesta institució, en col·laboració amb el Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, ha volgut unir-se a un seguit d'actes acadèmics i científics que l'Institut ha organitzat per celebrar els cent anys de la seva creació. Permetin-me, doncs, que faci una breu síntesi de la seva trajectòria científica, d'aquest primer segle d'existència.

El 16 de juny de 1907 tingué lloc a Barcelona la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest esdeveniment va tenir com a antecedents intel·lectuals la fundació dels Estudis Universitaris Catalans, el 16 d'octubre de 1903, la publicació de la revista erudita de gran prestigi com foren els *Estudis Universitaris Catalans* (1907) i la institucionalització de la Mancomunitat de Catalunya. Aquest entorn, tant polític com cultural, fou el motiu d'aquesta reivindicació col·lectiva vinculada al desenvolupament de la nostra cultura. El fundador polític, Enric Prat de la Riba (1870-1917), i l'intel·lectual, Antoni Rubió i Lluch (1856-1937), van saber valorar aquest moment d'inquietud existent a la societat catalana i van assolir la fundació d'una institució que havia de ser l'instrument per posar fi a un moment de crisi de la nostra cultura.

L'Institut d'Estudis Catalans va reunir un grup d'estudiosos, de valuosa capacitat científica, alhora que políticament va comptar amb l'ajuda econòmica d'una institució de govern com fou la Mancomunitat de Catalunya, primera institució autonòmica des de 1714. Els centres de cultura creats a partir de la meitat del segle XVIII no tenien com a finalitat l'estructuració de la cultura catalana ni els mitjans per a dur-la a terme, tot i els esforços aportats per la generació de la Renaixença a la segona meitat del segle XIX. L'Institut d'Estudis Catalans, tot i la problemàtica que va haver de suportar durant llargs anys, dins el segle XX, va aconseguir organitzar una comunitat científica catalana, projectar-la a l'exterior i assolir-ne el reconeixement internacional, com fou la valoració feta per la Unió Acadèmia Internacional. Els membres de l'Institut tingueren clar, en tot moment, que, si no es projectava la fundació d'aquest a la cultura d'Europa, la seva tasca no tindria cap mena de ressò ni científic ni internacional.

Com es va escriure amb motiu dels primers vint-i-cinc anys d'activitat acadèmica, «l'Institut venia a recollir i a organitzar aquelles branques del co-

neixement humà que més havien arribat a Catalunya en un cert grau de maduració: els estudis històrics». Aquest escrit és una valoració del treball fet per l'Institut aprofitant l'impuls donat pels seus fundadors en el nucli inicial, que girava a l'entorn d'Enric Prat de la Riba, Antoni Rubió i Lluch, Josep Pijoan i Soteras (1879-1963), i Josep Puig i Cadafalch (1867-1956). Aquest grup organitzat al voltant de la Secció Històrico-Arqueològica —l'única existent fins l'any 1911— es va vertebrar, a partir d'aquesta data, en tres seccions, que foren: la Històrico-Arqueològica, la Filològica i la de Ciències, les quals constituïren, durant anys, el nucli central de la recerca científica d'aquesta entitat.

Tot i que la majoria dels seus membres eren d'origen barceloní, molts d'altres representaven territoris que tenien com a llengua i cultura: el català. Entre aquestes personalitats científiques recordariem: Guillem M. de Brocà i de Montagut (Reus, 1850 - Riudecanyes, 1918); Miquel dels Sants Oliver i Tolrà (Campanet, Mallorca Septentrional, 1864 - Barcelona, 1920); Antoni M. Alcover i Sureda (Manacor, Mallorca Oriental, 1862 - Palma, Mallorca Occidental, 1932); Josep Sanchis i Sivera (València, 1867 - 1937) i Jean-Auguste Brutails (Viviers, França, 1859 - Bordeus, França, 1926), entre molts d'altres.

Des de la seva fundació, l'Institut d'Estudis Catalans explicità la intenció de no ser una més de les acadèmies existents. Es va optar per crear un organisme nou perquè es va considerar que aquest podria ésser més especialitzat i rigorós, més adequat als nous temps en posseir més mitjans i llibertat que les antigues acadèmies. La intenció principal era constituir un centre de creació científica i d'organització de la recerca i no convertir-se en un organisme de caire bàsicament honorífic com havien estat, des de la seva fundació, les antigues acadèmies existents arreu dels països de cultura i parla catalana.

A partir de 1907 es començaren a desenvolupar uns serveis considerats essencials en el pensament de l'Institut d'Estudis Catalans, els quals foren de gran importància científica per a la projecció d'aquesta institució: el Servei d'Excavacions Arqueològiques i el Servei de Catalogació de Monuments. La disponibilitat de recursos econòmics en aquest àmbit permeté dur a terme treballs d'excavacions, de restauracions d'edificis i de trasllat de peces en perill, etc. Tot això fou l'aportació essencial que permeté el desenvolupament científic de l'Institut, emperò aquests serveis necessitaren molt aviat una estructura administrativa que fou assumida per la Mancomunitat i per la Diputació de Barcelona, les quals n'han estat les hereves.

D'aquest mateix moment destacariem la descoberta i salvaguarda de les pintures murals romàniques del Pallars i la Ribagorça, iniciades el 1907, o les del Rosselló de l'any 1908. Aquesta tasca es completà amb un inventari fotogràfic de les esglésies romàniques dels segles XI i XII, tasca que des de 1984

ha continuat l'Institut d'Estudis Catalans amb el Centre d'Art Romànic Català (ARCAT), ampliant la investigació a tots els edificis religiosos catalans dels períodes preromànics i romànics (segles IX-XIII) des del punt de vista arquitectònic, escultòric, ornamental, pictòric, iconogràfic i de les arts de l'objecte.

Actualment, l'Institut d'Estudis Catalans té cinc seccions: la Històrico-Arqueològica (1907), la Filològica (1911), la de Filosofia i Ciències Socials (1968), la de Ciències Biològiques (1989) i la de Ciències i Tecnologia (1989).

Aquestes seccions acullen un total de vint-i-sis societats filials, les quals apleguen una munió d'investigadors i especialistes que es dediquen a diferents disciplines, que comprenen des de les humanitats fins a les ciències i que reuneixen des d'estudis hebraics o de numismàtica fins als més avançats coneixements de biologia, des de les matemàtiques o les ciències naturals fins a les especialitats de literatura, filosofia, economia política o la sociologia.

La societat científica Amics de l'Art Romànic, la qual tinc l'honor de presidir, fou creada com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1977, ara fa trenta anys, a iniciativa del doctor Joan Ainaud de Lasarte (1919-1995), essent adscrita a la Secció Històrico-Arqueològica. Té com a finalitat principal la recerca i divulgació científica de la història, arquitectura i arqueologia, així com dels seus antecedents i conseqüents pròxims (l'art preromànic i l'art gòtic), i, en general, de la cultura romànica i medieval a les terres catalanes i altres territoris que hi tingueren contacte o relació.

En el decurs d'aquests trenta anys d'història han estat molts i importants els investigadors i medievalistes que han format part de la nostra entitat, els quals amb la seva desinteressada dedicació han fet possible que l'entitat Amics de l'Art Romànic assolís el reconeixement i prestigi de què avui gaudeix a Catalunya i arreu del món occidental. Entre aquests meritoris intel·lectuals recordarem els doctors Joan Ainaud de Lasarte, Agustí Altisent i Altisent, Xavier Barral i Altet, Thomas Bisson, Joan-Ferran Cabestany i Fort, Marcel Durliat, Josep M. Font i Rius, Eduard Junyent i Subirà, Manuel Mundó i Marcet, Pere de Palol i Salellas, Antoni Pladevall i Font, Olivier Poisson, Pere Ponsich, Eduard Ripoll i Perelló, Manuel Riu i Riu, i tants d'altres que seria molt llarg d'enumerar.

Durant aquest període d'activitats els Amics de l'Art Romànic, any rere any, han organitzat vint-i-un cicles de conferències de diferents temàtiques, que abracen des del món preromànic fins al gòtic; set col·loquis, als quals s'afegirà el que avui ens disposem a celebrar; onze taules rodones; han portat a terme nombrosos estudis, *in situ*, d'edificis preromànics, romànics i gòtics, i han publicat dues-centes quaranta circulars informatives.

Ara fa vint anys el llavors president de la societat, el doctor Joan-F. Cabestany, impulsà una publicació científica, anual, titulada *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, de la qual a principis de l'any 2008 es presentarà el dinovè volum.

També ha col·laborat, juntament amb el Centre de Terminologia Catalana (TERMCAT), en la publicació d'un *Diccionari d'Arquitectura Romànica Catalana*, amb equivalències en cinc idiomes: castellà, francès, anglès, italià i alemany, i realitzat pel Centre d'Art Romànic Català (ARCAT), projecte d'investigació de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona).

Els Amics de l'Art Romànic són també editors de diferents monografies, entre les quals destacariem *El claustre de la catedral de Tarragona*, tres estudis de les esglésies preromàniques i romàniques de la comarca del Pallars Sobirà (la vall Farrera i la coma de Burg; la vall d'Àneu i la vall de Cardós), els estudis *Pintures romàniques de l'església de Sant Victor de Dòrria* al Ripollès, *Revalorització d'un conjunt oblidat: les pintures murals romàniques de Sant Andreu de Baltarga* a la Cerdanya, *El conjunt de pintures murals de l'església de Sant Esteve de Canapost: aproximació a l'estudi iconogràfic* al Baix Empordà o *Santa Maria de Cervià de Ter: estudi de les pintures murals del transsepte* a la comarca del Gironès, entre d'altres en premsa o en curs de publicació. Així mateix, cal esmentar un ampli ventall d'articles d'investigació de prestigiosos professionals de l'art publicats a la revista *Lambard. Estudis d'Art Medieval*.

Actualment la nostra societat compta amb més de cinc-cents afiliats entre socis numeraris, universitats i entitats adherides. Ens agradaria destacar que, des de l'any 2004, forma part de la xarxa Europe Romane, dirigida pel doctor Olivier Poisson, inspector general dels Monuments Històrics de França i director de l'Association Culturelle de Cuxa. I des de l'any 2007, a petició del professor Bruno Judic, de la Universitat François Rabelais de Tours, del comitè científic del Centre Culturel Européen de Saint Martin de Tours.

Feta aquesta breu exposició dels orígens de l'Institut d'Estudis Catalans i dels objectius i funcions de la nostra societat científica, voldria en primer lloc agrair al president de l'Institut, el doctor Salvador Giner, i per extensió al doctor Ricard Guerrero, secretari científic d'aquesta institució, que hagin concedit a la nostra entitat el suport econòmic necessari per poder dur a terme aquest col·loqui d'«Art i litúrgia a l'Occident medieval» i la seva posterior publicació.

També voldria agrair, d'una manera especial, a la nostra vocal d'investigació, la doctora Francesca Español, el seu interès i l'esforç que li ha suposat la coordinació de tots els ponents que avui intervindran en aquest col·loqui. Evidentment, vull agrair, així mateix, les participacions dels professors: la doctora Gisela Ripoll, de la Universitat de Barcelona; la doctora Francesca Español, de la mateixa universitat; el doctor Justin Kroesen, de la Universitat de Groningen; el doctor Joaquín Yarza, de la Universitat Autònoma de Barcelona; el doctor Xavier Dectot, del Musée National du Moyen Âge (París), i la doctora Júlia Beltran de Heredia, del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

A tots ells, una altra vegada, mostro agraïment, en nom de la Junta Directiva dels Amics de l'Art Romànic.

Em permetran que abans de concloure la introducció d'aquest acte acadèmic agraeixi en primer lloc la participació dels ponents, dels assistents —tant socis dels Amics de l'Art Romànic com alumnes de les universitats catalanes— que s'han inscrit en aquest col·loqui i de totes aquelles persones que s'han interessat per aquest acte acadèmic i s'han volgut adherir a l'homenatge que la nostra entitat ha volgut retre a l'Institut d'Estudis Catalans amb motiu, aquest any, del seu centenari.